

MÜSTAKİM-ZÂDE'NİN KASİDE-İ AYNİYYE TERCÜMESİ VE ŞERHİ

Yrd.Doç.Dr.Ahmet YILMAZ*

Kasîde-i Ayniyye, Endülü's'teki bir köye nisbetinden dolayı **Süheylî** diye bilinen Abdurrahman b.Abdullah'a aittir. Şeyh Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân es-Süheylî olarak da bilinir¹. Bazı kitaplarda nisbeti, künyesi ve lakabı daha uzun olarak zikredilmiştir². H.508/M.1114 tarihinde doğmuş, 17 yaşında iken gözlerini kaybetmiş ve H.581/M.1185 tarihinde 73 yaşında iken Marekeş'de vefat etmiştir.Ravzu'l-Ünüf meşhur eserlerindedir. **Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin** (1719-1788)'in şerhini ve nazmen tercümesini yaptığı bir münâcât olan meşhur kasidesinin "**Ayniyye**" olarak şöhreti, hem beyit sonlarının "**Ayn**"³ harfi ile bitirilmiş olmasından dolayı tabii olarak, hem de ışığa hasret gözlerinin açılması için bu kasidesi ile Allah'a yakarmasından dolayı olsa gerektir. Keşfü'z-zünûn'da, bu kasîdenin bir başkasına ait olduğunun söylenmiş olduğu notu da vardır⁴.

Müstakîm-zâde'nin tercüme ve şerhini yaptığı şiir şekil olarak kasîde, tür olarak **münâcâttır**. Bilindiği gibi, kasîdenin kafîye örgüsü ilk beyitin mısraları kendi arasında, diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyelendirilerek sağlanır. İkinci beyit ve sonraki beyitlerin ilk mısraları serbesttir, kafîye örgüsüne dahil değildir (aa-ba-ca gibi). Bir kasîdenin en az kaç beyitten oluşması gerektiği hususunda araştırmacılar arasında ilmî olarak birlik yoktur. Bazıları en az yedi beyit olmalıdır derken, bazıları bu rakamı yükselterek kasîdede beyit sayısının en az yirmi, otuz, en çok beşyüz beyit olması gerektiğini, Türk Divan şiirinde ise bu sayının ortalama 45-75 beyit arasında bulunduğunu bildirirler.⁵

Yüzyıllardan beri bir **vird** gibi dillerden düşmeyen **Kasîde-i Ayniyye**'nin kaç beyitten oluştuğu kesin olarak bilinmemektedir. Müstakîm-zâde şerhi esnasında kasîdenin altı beyitlik kısmında tarihçilerin ittifakı

* S.Ü.İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Ktp.Halet Efendi Bl. No: 628, vr.263/b;Ahmet Yılmaz, **Müstakîm-zâde Süleyman Sadettin,Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nisâbı**, A.Ü.Sosyal Bilimler Enst., Ankara, 1991, (Basılmamış Doktora Tezi).

² Bkz.Bağdadlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Arifin Esmâü'l-müellifin ve Asâru'l-Musannifin**, M.E. Basımevi, İstanbul, 1955, II/520 :(Süheylî'nin künyesi "Abdurrahman b.el-Hatîb b.Ahmed b. İsbâğ b.el-Hüseyn b.Sa'dûn b.Rıdvân b.Fütûh el-Haş'amî Ebu Zeyd es-Süheylî el-Endelüsî" olarak yazılıdır).

³ "Ayn" göz demektir.

⁴ Bkz.Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-zünûn**, Vekâletü'l-maarif Mat. 1941, II/1341.

⁵ Bkz.Mehmed Çavuşoğlu, "**Kasîde**", *TD*, S.415-416-417, Eylül 1986, s.20; Metin Akar, **Su Kasidesi Şerhi**, TDV Yay. 129, Ankara, 1994, s.97.

olduğunu bildirmekte diğer altı beytin ise nüsha farkları olduğunu ifade etmektedir. Muhammed b.el-Hatîb el-İbşîhî ise **el-Müstatraf** isimli kitabında kasidenin 8 beyitlik bir kısmını zikretmektedir.⁶ Ancak Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn, yazımızda da açıkca görüleceği şekilde kasîdeyi 12 beyit olarak şerhetmiş ve daha sonra nazmen tercümesini başarıyla tamamlamıştır. Müstakîm-zâde'nin tercümesinin sonuna konu bütünlüğünü bozmadan 5 beyitlik kendi münâcâtını da eklemesi ve eserini 17 beyitte tamamlaması bizce tesadüfî değildir. **Süheylî**'nin gözlerini 17 yaşında kaybetmiş olması, tercüme esnasında beyit sayısının 17'ye çıkarılmasında etken olmuştur diye düşünmekteyiz. Çünkü bu gibi davranışlar edebî kişiliğini iyi bildiğimiz Müstakîm-zâde'ye uygun düşmektedir. Ayrıca Süheylî'nin vefâtını [اجابتمدفن] terkîbiyle H. 581 tarihini ifade edecek şekilde "ebced hesabıyla"⁷ tesbit eden de Müstakîm-zâde'dir.

Kasîde-i Ayniyyenin Telif sebebi olarak Müstakîm-zâde, bir öğrencisinin, "gönül ehlinin dillerinden düşürmedikleri ve günlük vazife olarak tekrarladıkları şeylere neden hizb ve vird denildiğini ve bunlara gerçekte neden ihtiyaç duyulduğunu" sorması üzerine bu yazıyı hazırladığını bildirmektedir.⁸ **Mukaddime** kısmında ise, "**hizb**" lafzının çeşitli manalara geldiği ifade edilip açıklanarak, bir anlamının şeytandan sakınmak için gerekli olan silah ve siper-i manevî olduğu ifade edilmiş ve tarif "لايردالقضاءإلاالدعاء" Hadisi⁹ ile delillendirilmiştir. Daha sonra "**vird**"in vezin ve mana itibariyle hizbin muradifi olduğu, lügatte **vird** ve **vürûd** kelimelerinin "su kaynağına geliş ve su nöbeti" demek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Arapların, "Namaz" gibi belli zamanlarda yapılması itiyâd haline getirilmesi gereken vazifeleri **hizb** ve **vird** tabiriyle anlamış olmaları göz önüne alınarak hizb ve vird kelimelerinin ıstilahî anlamda kullanıldığı ifade edilmiştir.¹⁰ **Kasîde-i Ayniyye Şerhinin Ketebe kaydında** klasik ifadelerle yazarının "Emînullâh Sadeddîn Süleymân Müstakîm-zâde" olduğu¹¹, **İstinsah kaydında** müstensihinin "Mehmed Emîn b. Ahmed" olduğu¹² belirtilmiştir. Kasîdenin **beyit sayısı** hususunda Müstakîm-zâde, "zikrolunan altı

⁶ El-İbşîhî, Şihâbüddin Ahmed, **Kitâbü'l-Müstatraf fî Külli Fennin Müstazraf**, II/291.

⁷ **Ebced hesabı**, Arap alfabesinin belli bir tertipte sıralanması ve her harfe önce 1'den 10'a kadar birer birer, sonra 20'den 100'e kadar onar onar, daha sonra da 200'den 1000'e kadar yüzer yüzer rakamsal değer verilmesi ve anlamlı kelime, cümle veya beyitler düzenleyerek istenilen rakama ulaştırılması tekniğidir, birden fazla hesaplanma yöntemi mevcuttur. Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin bu tekniği Arapça, Farsça ve Türkçe'ye uygulayanların en başarılılarından A.Y.

⁸ Bkz. Vrk. 46/b-47/a.

⁹ **Tirmizi**, "Kader", 6, :[*Kazâyı sadece duâ geri çevirir*].

¹⁰ Bkz. Vrk. 47/a-48/b.

¹¹ Bkz. Vrk. 50/a.

¹² Bkz. Vrk. 57/a.

adet beyt ehl-i tarîkin yek-zebân-ı vifâkı olup ittifakları ile mervî, mâ-'adâsı nüsha olmak üzere"¹³ demektir. Kasidenin veznini bildirirken de "bu münâcât-ı muhsilü'l-murâdât bahr-i kâminden olması dahi kemâl üze husûl-i merâma tefâülen delâlet ider.(...) vezni ilelden sâlim olduğu surette altı kere mütefâ'ilün" şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Ancak Ayniyyeyi mevcut haliyle bu vezne uydurmak çok güçtür. Bu güçlük müellifin ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır.

Müstakim-zâde'nin yaptığı şerh ve tercümenin bilinen beş yazma nüshası¹⁴ olmasına rağmen çalışmamızda bir tenkidli metin hazırlanması amaçlanmamıştır. Müstakim-zâde gibi bir zâtın tercüme ve şerhinin, Türk Edebiyatında klasik metin şerhine bir örnek teşkil etmesi düşüncesiyle, ortaya çıkacak çalışmadan araştırmacıların istifade edebileceği varsayılmıştır. Bazı araştırmacılar da bizim bu kanaatimizi şu cümleleri ile teyid etmektedirler: Emine Yeniterzi "Metin şerhinin önemli bir kaynağı yine şerhler olmaktadır. Mesnevî, Hâfız Divânı, Gülistan ve Muhammediyye gibi eserlerin birden çok şerhlerinin olması; bu konunun geçmişte ne denli öneme sahip olduğunu gösterir. Şârihlerimiz âlim sanatkârlar olması sebebiyle eserlere nüfûzu ve derin bilgileri bu şerhlere aksetmiştir" demektir¹⁵. Bunun için biz önce Kasîde-i Ayniyye'nin 12 beyitlik Arapça *metnini* yazdık, sonra Müstakim-zâde'nin *nazmen tercümesini* ve daha sonra da tarafımızdan yapılan nesren *hallini* ekledik¹⁶. *Yabancı müfredâtın Türkçe karşılıklarını ve şiirin günümüz Türkçesiyle nesren ifadesini* de ilave ettikten sonra Müstakim-zâde'nin bu güzel eserini okuyucularımızın istifadelerine takdim ettik.

I. BÖLÜM

A-SÜHEYLÎ'NİN KASİDE-İ AYNİYYESİ:

۱ یامن یرئ مافی الضمیر وسمع أنت الممد لكل ما يتوق

۲ یامن یرجی للشدائد کلها یامن الیه المشتکی والمفزع

۳ یامن خزائن رزقه فی قول کن امن فإن الخیر عندک أجمع

¹³ Bkz. Vrk. 53/a.

¹⁴ Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Bl.1426/6, H.Hüsnü Paşa Bl. 619/3; Topkapı Sarayı Ktb. EH. 1719, EH.1753, Y. 725.

¹⁵ Emine Yeniterzi : "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler", S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5, s.67

¹⁶ Köşeli parantez içinde ve hemen altında.

٤	مالی سوئی فقری الیک وسیلة	فبالافتقار الیک فقری أذرع
٥	ومن الذی أذعوا هتف باسمه	إن کان فضلك عن فقیرك یمنع
٦	حاشی لوجودك أن تنقط عاصیا	الفضل أخزل والمواهب أوسع
٧	مالی سوئی قرعی لبابك حيلة	فلان زردت فأی باب أذرع
٨	بالذل قد وافت بابك عالما	إن التذل عند بابك ینع
٩	وجعلت معتمدی علیك توکلا	وبسطت کفی سائلا أضرع
١٠	فبحق من احببته وبمته	واحببت دعوة من به یتشفع
١١	اجعل لنا من کل ضیق مخرجا	والطف بنا یا من الیه المرجع
١٢	ثم الصلاة علی النبی وآله	خیر الخلائق شافع مشفع

B-MÜSTAKİM-ZÂDE'NİN NAZMEN TERCÜMESİ:

1. Derūnum maṭlabın sensūn başır u hem semî' el-ān
Vişālūn maḳşūdı chl-i dilin faẓluñla kıl āsān¹⁷
2. Şedā'id mübtelāsına çü sensūn kıble-i ḥācet
Şikāyet sañadur vakt-i feza'da ey Ğanî Sultān

¹⁷ Kasîdenin birinci beyitinin ikinci mısramın bu şekilde tercümesi doğru değildir. [أنت الممد لكل ما يتوقع]nun anlamı "bütün beklentileri hazırlayan, müheyyâ kılan sensin" demek olabilir. Bu kopukluğun mütercim Müstakim-zâde'den kaynaklanması zayıf bir ihtimaldir. Bizce hata istinsah esnasında oluşmuştur. A.Y.

3. H̄azīnci kav̄l-i “kūn” erzākın itdīn̄ kullarīn̄ h̄azır
Kerem kıl z̄ü’l-minensūn̄ cümle hayr olmuş saña h̄üsbān
4. Senūn̄ dergāhuña kıldum vesīle faḡrumı yā Rab
Ki saña ihtiyācum ile def’-ı faḡr idem her ān
5. Kime idem niyāzum ya kimūn̄ vird eyleyem ismin
Der-i faẓlūndan görersem faḡırīn̄ men’ile h̄irmān
6. Ola h̄āşā ki bir ‘āşī senūn̄ me’yūs-ı gufrānuñ
Şehā lutfuñ defter oldı ‘aḡyāñ olmadı noḡşān
7. Bānā hoş h̄iledür kim bāb-ı feyżūnden idem her dem
Eger redd olunursam ḡanḡı dergehde olam nālān
8. Sebbedür ‘izzet-i dāreyne dergāhunda ‘arz-ı z̄ül
Tezellüldür kapuñda kār-sāz-ı nef’-ı muhtācān
9. Tevekkül eyledüm saña Kerīmā i’timād idüp
El açdum sâ’il-i bāb-ı tazarru’ oldum ey Mennān
10. H̄abībūn̄ hürmetine kim risāletle idüp meb’ûş
Şefâ’atle du’āsına icābet kılduñ ey Deyyān
11. Mezāyıkdan ferec-i maḡrec vir anuñ ümmeti kılduñ
Bizi kıl maḡzar-ı lutfuñ eyā Rabb-i celīli’ş-şān
12. Benī H̄āşimī oldur Muḡammed nām-ı pākīdür
Odur hayru’l-halāyık hem şefâ’at ḡaḡkına şāyān
13. Kerīmā defter-i a’ mālüm içre kār-ı hayrum yok
Rccām ancak saña ey mürtecā vü maḡma’-ı her cān¹⁸
14. Senūn̄ dergāh-ı lutfuñ mevḡıfumdur ‘arz-ı h̄āl için
Tazarru’la sirişküm eyledüm seylāb kıl ḡandān

¹⁸ 13-17 nci beyitlerin Arapça karşılıkları olmadığından Müstakīm-zāde’nin eklemeleri olarak değerlendirmiş bulunuyoruz. Ayrıca, elimizdeki nüshada 5 ve 6 ncı beyitlerin tercümelerinin sırası bozuktur ve olması gereken yerlerde değildir. Biz Arapçalarının manalarını gözden geçirdik ve şerhteki sırayı esas alarak yukarıdaki sıraya yerleştirdik.

15. Şalât ile selâm ol hâtem-i peygamberân için
Hudâyâ âl ü şahb u tâbi'inc eyle sen ihsân
16. Süheylî'nin idüp 'Ayniyye'sin Türki edâlarla
Teberrük terceme yazdum kabûl u 'afv ide Sübhân
17. Mukaddem şerh yazmışdum bilüp kadr-i celilin hak
Kuşürin ide İbn-i Müstakîm'in hayr ile şādân.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

C - MÜSTAKÎM-ZÂDE'NİN KASİDE-İ AYNİYYE TERCÜMESİNİN NESREN HALLİ

Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin XVIII. yüzyılda yaşamış bir insandır. Onun için bu bölümde önce beyitler yazıldıkları döneminin imlâsıyla aktarılmıştır. Daha sonra tarafımızdan yapılan halli verilmiştir. Bunu, yabancı müfredatın Türkçe karşılıklarının yer aldığı sözlük kısmı takip etmiştir. Yaptığımız dördüncü işlem ise beyitlerin günümüz Türkçesiyle ifadesi olmuştur.

1. *Derûnum matlabın sensün başîr u hem semî' el-ân*
Vişâlün maksûdı ehl-i dilin fazlunla kıl âsân

a- [Derûnum matlabın(ı) basîr u hem semî' olan sensin, ehl-i dilin maksûdı visâlün(dir), fazlunla âsân kıl.]

- Derûn* : (F.a.) 1.İç, iç taraf, 2. Yürek, kalb, iç.
Matlab : (A.a.) 1.İstek, istenilen şey, 2.Konu, mesele, sorun.
Basîr : (A.s) 1.Gören.2. Görüp anlayıcı, kalb gözüyle gören. 3. Her şeyi görüb bilen. 4.Tanrı'nın adlarından.
Semî' : (A.s.) 1.İşiten, 2.Her şeyi işiten.3. Tanrı'nın adlarından.
Vişâl : (A.a.) Sevdiğine kavuşma.
Ehl : (A.s.a.) 1.Sahip, mâlik olan, olanlar, 2.Bir yerde oturanlar, oranın halkı, 3.Becerikli, elinden iş gelir,4. Karı ve kocadan her biri.
Ehl-i dil : Gönül erbapları, Tanrı'yı iyice anlamış kimse.
Fazl : (A.a.) 1. Artıklık, üstünlük. 2. Kerem. 3. Bilginlere özgü olgunluk. 4. Erdem, bilgi. Olgunluk.
Âsân : (F.a.) (Sin ile) Kolay.
Maksûd : (A.s.) Meram olunan, istenen, dilenen şey.

b- [Gönlümün ne istediğini en iyi bilen ve gören sensin; gönül erbabı insanlar sana kavuşmak dilerler, kolaylaştırıver.]

2. *Şedâ'id mübtelâsına çü sensün kible-i hâcet*
Şikâyet sanâdur vakt-i feza'da ey Ğanî Sultân

a- [Ey Ganî Sultân ! Vakt-i feza'da şikâyet sanadur çü şedâid mübtelâsına kible-i hâcet sensin.]

Şedâid : (A.s.) Belâlar, büyük sıkıntılar [t.şedîde].

Mübtelâ : (A.s.) 1. Bir şeye düşkün ve tutulmuş olan,2.Düşkün, tutkun.

Kible : (A.a.) 1. Namazda yönelinen taraf, Mekke yönü. 2. Herkesin darlıkta başvurduğu kapı. 3. Güney rüzgârı.

Kible-i hâcet : Muhtaçların yöneldiği kapı.

Şikâyet : (A.a.) Sızlanma, sızıldanma.

Feza' : (A.a.) 1. Korkup kaçma, 2.Dayanamama, 3. Umarsızlık ve korkuyu belli etme, 4. İnleyip sızlanma.

Vakt-i feza' : Korku ânı.

Ğanî : (A.a.) 1. Elindekenden fazlasını istemeyen. 2. Zengin.3. Bol, fazla. 3. Tanrı'nın adlarından.

Sultân : (A.a.) 1. Hükümdar. 2. Hükümdar ailesinden (anne, kız kardeş, kız çocuk gibi) kadınlardan her biri [ç.selâtîn]. 3.Allah'ın sıfatlarından.

b- [Ey hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, zengin Allah! Sıkıntıya uğrayan insanlar ancak sana sızlanırlar, derdlerinden şikayetlenirler; çünkü dilek kapısı sadece sensin.]

3. *Hazînei kavl-i "kün" erzâkın itdiñ kulların hâzır*
Kerem kıl zü'l-minensün cümle hayr olmuş sanâ hüsbân

a- [Kulların hazîne-i kavl-i kün erzâkın(ı) hâzır itdin; cümle hayr sana hüsbân olmuş, kerem kıl, (çünkü) zü'l-minensin.]

Hazîne : (A.a.) 1. Devlet parasının konulduğu ve muhafaza edildiği yer, genc. 2.Kıymetli taş vb. şeylerin saklandığı yer. 3.Gömülü halde kıymetli şeylerin bütünü, define.4.Hazne.5. Zengin ve değerli kayınak.

Kavl : (A.a.) 1.Söz 2.Karar, sözleşme 3. Fiiliyata dökülmeyen, sözde kalan şey.

Kün : (A.f.) Ol. Allah'ın kâinâtı yaratırken verdiği emir.

Erzâk : (A.a.) [t.rızk] Rızıklar,yiyecek ve içecek şeyler, azıklar.

Hâzır : (A.s.) 1.İstenen yerde bulunan, mevcut olan, müheyyâ,âmâde 2.Hazırlanmış olan, bir iş bir fiil için hareket edebilecek halde bulunan 3.Tamamlanmış, bitirilmiş 4. Görünen, gizli olmayan, âşikâre.

Kerem : (A.a.) Şeref, ululuk, asalet, cömertlik, lütuf, ihsân; bu vasıflara sahibiyetten doğan yardımseverlik, hayır ve güzel işler. (*Kerem etmek*: İyilik etmek, hayır yapmak).

Zü : (A.a.) sahibi.

El-Minen : (A.a.) [t.minnet] 1. Minnetler, iyilikler 2. Başa kakmalar.

Hayr : (A.a.) İyilik, iyi iş, iyi şey 2. Karşılık gözetilmeden yapılan iyilik, yardım 3. (A.s.) Hayırlı, mübârek.

Hüsbân : (A.a.) 1. Sayma 2. İnce hesap ve tedbîr 3. Yıldırım 4. Dolu.

b- [Kullarının rızıklarının hazinenen tahsisi senin "ol" demene bağlıdır; bütün iyilikler sendedir, hem de sen kerem sahibsin.]

4. *Senûn dergâhuña kıldum vesîle fakrumı yâ Rab
Ki sanâ ihtiyâcum ile def'-ı fakr idem her ân*

a- [Yâ Rab! Fakrumı senûn dergâhuna vesîle kıldım ki sana ihtiyâcum ile her ân def'-i fakr idem.]

Dergâh : (F.a.) 1. Kapı yeri, eşik, kapı 2. Büyük kimselerin, büyük makamların kapısı 3. Tekke, hankâh, dervişlerin ibâdet ve zikir maksadıyla bir araya geldikleri yer 4. Sığıncak yer 5. Makam 6. Sevgilinin bulunduğu yer.

Vesîle : (A.a.) [t. vesîle] 1. Vâsita, yol, sebep 2. Elverişli vaziyet, durum.

Fakr : (A.a.) Yoksulluk, fakirlik, muhtaçlık.

Rab : 1. Allah'ın isimlerinden 2. Sâhib.

İhtiyâc : Muhtaçlık, gereklilik, çaresiz kalıp ta istemek, yokluk, yoksulluk.

Def' : (A.a.) 1. Öteye itmek, mâni olmak, savunmak 2. Ortadan kaldırma, verme, giderme.

Ân : (F.a.) Güzellik çekiciliği, alım.

Ân : (A.a.) Çok kısa bir zaman, bir lahza, göz açıp kapayıncaya kadar geçen zaman.

b- [Yâ Rab! Sana ihtiyacımın varlığı ile yoksulluktan kurtulmak için ihtiyaçlarımı dergahında zikrediyorum.]

5. *Kime idem niyâzum ya kimiñ vird eyleyem ismin
Der-i fazlûndan görersem fakîriñ men'ile hirmân*

a- [Der-i fazlundan fakîrin men'ile hirmân görersem, niyâzumu kime idem ya (da) kimin ismin vird eyleyem ?]

Niyâz : (F.a.) 1. Yalvarma 2. Dua 3. Bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe selam ve duası 4. İhtiyaç, muhtaçlık.

Vird : (A.a.) Belli vakitlerde okunması âdet edinilen Kur'an cüzleri, bazı dualar.

Der : (F.a.) Kapı.

Fakîr : (A.a.) 1.Yoksul, 2. Zavallı 3. (Alçak gönüllülükle) Birinci şahıs,ben,

Men' : (A.a.) Bırakmama. Durdurma. Savma. Caydırma. Yasak etme.

Hirmân : (A.a.) Mahrumluk. Yoksunluk. Bir şeyi elde edememe.

b- [Senin lütuf ve ihsan saçan kapından eli boş dönersem, ihtiyaçlarımı isteyebileceğim, ismini dilimden düşürmeyeceğim başka birisi yok, ben ne yapayım.]

6. *Ola hâşâ ki bir 'âsî senün me'yûs-ı gufrânun*
Şehâ lutfun defter oldu 'atâyân olmadı noķşân

a- [Şehâ! Lutfun defter oldu, 'atâyân noksân olmadı; hâşâ ki bir 'âsî senün me'yûs-ı gufrânun ola.]

Me'yûs (*mey'ûs*) : Umudu kesmiş, umutsuz.

Hâşâ : (A.ün.) "Tarnı korusun, olmaya ki..!" anlamında belirleme sözü.

Âsî : (A.s.) Başkaldıran, azan.

Gufrân : (A.a.) Tanrı'nın bağışı, acıması. Rahmet, günahattan geçme.

Şeh : (F.a.)1. Padişâh 2. İran hükümdarı ünvanı.

Atâyâ : (A.a.) [t.atiyye] Bir büyüğün küçüğe bahşışı, hediyeye, armağan.

Noksân : (A.a.) 1.Eksiltme, azalma 2. Eksiklik, azlık 3. Yokluk.

Lutf : (A.a.) Hoşluk, güzellik, iyi muamele.

b- [Ey şâhım! Senin iyiliklerin bir kitap oldu, verdiğin nimetlerin, bağışların eksik değil; hal böyle iken bir âsî bile senin bağışlamandan ümidini kesmiş olamaz.]

7. *Banâ hoş hîledür kim bâb-ı feyzünden idem her dem*
Eger reddolunursam kankı dergehde olam nâlân

a- [Bana hoş hîledür kim her dem bâb-ı feyzünden idem, eger reddolunursam kangi dergehde nâlân olam.]

Hoş : (F.s.) 1.Güzel 2.İyi 3. Tatlı.

Hîle : (A.a.) 1.Aldatacak tertip, düzen 2.Sahtecilik, oyun, dolap 3. Hîle-i şer'iyye: Dinle ilgili bir konuda kaçamak noktası.

Dem : (F.a.)1. Nefes, soluk 2. İçki 3. Zaman, vakit 4.(A.a.) Kan.

Bâb : 1. Kapı 2. Sığınilacak, başvurulacak yer.

Feyz : (A.a.) 1. Bolluk 2. Bağış, ihsân 3. İlerleme, olgunlaşma 4. Mutluluk, Tanrı'nın verdiği iç mutluluğu .

Redd : (A.a.) Geri dönderme, döndürülme, çevirme, kabul etmeme, kabul edilmeme.

Nâlân : (F.s.) İnleyen.

b- [Senin ihsanına kapında nail olmak banim için en iyi çâredir; eğer geri döndürülürsem nerelerde ağlayayım, sızlanayım ! Benim gidebileceğim başka bir makam yok].

8. *Sebebdür 'izzet-i dâreyne dergâhunda 'arz-ı zül
Tezellüldür kapunda kâr-sâz-ı nef'-ı muhtâcân*

a- [Kapunda kâr-sâz-ı nef'-ı muhtâcân tezellüldür (ve) dergâhunda 'arz-ı zül 'izzet-i dâreyne sebebdür.]

Sebeb : (A.a.) 1. Bir şeyin olmasını gerektiren şey, neden 2. Bahane 3. İlgi 4. Araç 5. Alet 6. Aruzda iki harften oluşan parça.

İzzet : (A.a.) 1. Değer 2. Yücelik 3. Kudret, güç, kuvvet 4. Saygı, ikram

Dâreyn : (A.a.) İki konak, yani dünya ile âhîret.

Dergâh : (F.a.) 1. Kapı yeri, eşik, kapı. 2. Büyük kimselerin, büyük makamların kapısı 3. Tekke, hankâh, dervişlerin ibâdet ve zikir maksadıyla bir araya geldikleri yer, 4. Sığınilacak yer 5. Makam 6. Sevgilinin bulunduğu yer.

Arz : (A.a.) 1. Bir büyüğe sunma, önüne koyma 2. Gösterme, görünme 3. En, genişlik, 4. Enlem.

Zül : (A.a.) Horluk, hakirlik. Alçaklık.

Tezellül : (A.a.) Zillate katlanma. Kendini alçak tutma. Alçalma.

Kâr : (F.) İş güç, amel, kazanç.

Sâz : (F.s.) "yapan, uyduran" anlamlarıyla sözcüklere ulanır.

Nef' : (A.a.) Çıkar. Kâr.

Muhtâcân : (A.a.) Muhtaçlar, ihtiyacı olanlar.

b- [İhtiyacı olanların, senin kapında yapacakları şey kendilerini alçaltmadır, çünkü bu iş onların hem dünyada ve hem de ahirette yücelmelerine vasıtaadır.]

9. *Tevekkül eyledüm saña Kerîmâ i'timâd idüp
El açdum sâ'il-i bâb-ı tazarru' oldum ey Mennân*

a- [Kerîmâ! İ'timâd idüp sana tevekkül eyledim. Ey Mennân! Sâil-i bâb-ı tazarru' oldım (ve sana) el açdım.]

Tevekkül : (A.a.) İşi Tanrı'ya bırakıp kadere râzı olma, güvenme.

- Kerîm* : 1. Allah'ın isimlerinden 2. Çok afveden, kıymetli, kerem sahibi, büyük, ulu, vereceği hiç bitmeyen cömert.
- İ'timad* : (A.a.)1. Dayanma 2. Güvenme.Güven.
- Sâil* : (A.a.) 1. Sual eden soran 2. Dilenen, dilenci.
- Tazarru'* : (A.a.) Kendini alçaltarak yalvarma.
- Mennân* : (A.a.) 1.Allah'ın sıfatlarından 2.Çoklukla ihsan eden.

b- [Ey Kerîm ve Mennân olan Allah'ım! Sana güvendiğim için, yalvararak bunları istiyorum].

10. *Habîbün hürmetine kim risâletle idüp meb'ûs*
Şefâ'atle du'âsına icâbet kılduñ ey Deyyân

a- [Ey Deyyân! Risâletle meb'ûs idüp du'âsına şefâ'atle icâbet kıldı(ğ)ın habîbin hürmetine!]

- Deyyân* : (A.a.) 1. Tanrı'nın adlarından biri. 2. Mücâzât ve mükâfâtı hakıyla veren.
- Habîb* : (A.s.a.) 1. Sevilen, sevgili, 2. Hz.Muhammed Peygamber.
- Hürmet* : (A.a.) 1.Onur, şeref, haysiyet 2. Saygı, sayma 3. Haram olma.
- Risâlet* : (A.a.) 1. Elçilik 2. Peygamberlik 3. Haber ulaştırma, habercilik.
- Meb'ûs* : (A.s.) 1. Gönderilmiş, gönderilen 2. Peygamber olarak gönderilen kimse.
3. Öldükten sonra diriltilmiş olan.
- Şefâ'at* : (A.a.) Bağışlanmasını dileme. Birine arkadaş olma, sahib çıkma.
- Du'â* : (A.a.)1. Tanrı'ya yalvarma 2. Yakarış. 3. Birinin iyiliği için Tanrı'ya yalvarma. 4. Böyle yakarışlarda okunan ibareler.
- İcâbet* : (A.a.) Kabul etme. Kabul edilme. Râzı olma.

b- [Ey Deyyân olan Allah! Peygamber olarak gönderdiğin, kendisine şefafta etme yetkisi verdiğin sevgili kulun hürmetine !]

11. *Mezâyıkdan ferec-i mahrec vir anuñ ümmeti kılduñ*
Bizi kıl mazhar-ı lutfuñ eyâ Rabb-i celîli's-şân

a- [Eyâ Rabî-i celîli's-şân! Bizi mazhar-ı lutfun kıl, (bize) mazâyıkdan ferec-i mahrec vir, (çünkü sen bizi) onun ümmeti kıldın.]

- Rab* : 1. Allah'ın isimlerinden 2. Sâhib.
- Celîl* : (A.s.) Büyük, ulu.
- Şân* : (A.a.) Şan, ün, gösteriş, çalım.
- Mazâyık* : (A.a.) Dar yerler, sıkıntılar.
- Ferec* : (A.a.) Darlıktan, sıkıntıdan kurtulma.
- Mahrec* : (A.a.) 1.Çıkılacak yer, çıkılacak kapı 2. Ses ve harflerin ağızdan

- çıkışları yer.
 Ümmet : (A.a.) 1. Bir dille konuşan insanların tümü 2. Bir peygamberin hak dine çağırıldığı insan topluluğu.
 Mazhar : (A.a.) 1. Bir şeyin çıktığı, görüldüğü yer, 2. Nâil olma, şereflenme, onurlanma.
 Lutf : (A.a.) Hoşluk, güzellik, iyi muamele.

b- [Ey şâni yüce Rabbim! Bizi o peygamberin ümmeti kıldığın için lütuflarına nâil eyle ve sıkıntılarımızdan kurtar.]

12. *Benî Hâşimî oldur Muhammed nâm-ı pâkidür
 Odur hayru'l-halâyyık hem şefâ'at hakkına şâyân*

a- [Benî Hâşimî oldur, Muhammed nâm-ı pâkidür, hem (de) şefâ'at hakkına şâyân hayru'l-halâyyık odur.]

- Benî* : (A.a.) "...oğulları" manasına tamlama olarak kullanılır.
Hâşimî : Hz. Peygamberin sülâlesinin adı.
Muhammed : 1.Hz.Peygamberimizin adı 2. Bir çok defalar hamd ve sena olunmuş.
Nâm : (F.a.) 1.Ad, isim. 2. Ün, lakab 3. Adres 4. Yerine, vekillik.
Pâk : (F.s.) Temiz, pak, arık.
Hayr : (A.a.) İyilik, iyi iş, iyi şey 2.Karşılık gözetilmeden yapılan iyilik, yardım 3.(A.s.) Hayırlı, mübârek.
Halâyyık : (A.a.) Yaratıklar, mahlûkât, kâinât.
Şefâ'at : (A.a.) Bağışlanmasını dileme. Birine arkadaş olma, sahib çıkma.
Hak : (A.a.) 1. Doğruluk 2. Doğru, gerçek şey 3. Adalet, insaf 4. Bir kimseye ait şey, alacak 5. Bir iş karşılığı verilen şey 6. Pay.
Şâyân : (F.s.) Yakışır, yaraşır, uygun, lâyyık, değer.

b- [O, Hâşim oğullarındandır, tertemiz ismi Muhammed'dir, mahlukâtın en iyisidir ve şefaât hakkına sahiptir.]

13. *Kerimâ defter-i a'mâlüm içre kâr-ı hayrum yok
 Recâm ancak sanâ ey mürtecâ vü matma'-ı her cân*

a- [Kerimâ! Defter-i a'mâlüm içre kâr-ı hayrum yok. Ey mürtecâ vü matma'-ı her cân (olan Allah), recâm ancak sana(dır).]

- Kerim* : 1. Allah'ın isimlerinden 2. Çok afveden, kıymetli, kerem sahibi, büyük, ulu, vereceği hiç bitmeyen cömert.
Defter-i a'mâl : Dünyada yapılan iyilik ve kötülüklerin yazıldığı manevî kitap.
Kâr : (F.) İş güç, amel, kazanç.
Recâ : (A.a.) Ümit, umma, yalvarma, istek, dilek.
Mürtecâ : (A.s.) Ümit edilen, umulan, umulmuş olan.

- Matma'* : (A.a.) Tamah edilecek şey, çok istenen.
Cân : (F.a.) 1. Hayat, yaşayış, hayat cevheri 2. Gönül, yürek 3. Bek-tâşi dervîşi
Hayr : (A.a.) İyilik, iyi iş, iyi şey 2.Karşılık gözetilmeden yapılan iyilik, yardım 3.(A.s.) Hayırlı, mübârek.

b- [Ey Kerîm Allah! Amel defterimin içinde bir iyilik yaptığım yazılı değil.Beni ancak sen kurtarabilirsin.]

14. *Senün dergâh-ı lutfun mevkıfumdur 'arz-ı hâl için
Tazarru 'la sirişküm eyledüm seylâb kıl handân*

a- ['Arz-ı hâl için senün dergâh-ı lutfun mevkıfumdur, sirişküm tazarru'la seylâb eyledim, (beni) handân kıl.]

- Lutf* : (A.a.) Hoşluk, güzellik, iyi muamele.
Mevkıf : (A.a.) Durak yeri [ç.mevâkıf].
Arz : (A.a.) 1. Bir büyüğe sunma, önüne koyma 2.Gösterme, görünme 3. En, genişlik, 4. Enlem.
Hâl : (A.a.) 1.Durum 2. Oluş,buluş 3. Şimdiki zaman 4.Güç,kuvvet, kudret.
5.Sofilerin geçici coşkunlukları, 6.Adların girdiği biçimlerden her biri .
Tazarru' : (A.a.) Kendini alçaltarak yalvarma.
Sirişk : (F.a.) Gözyaşı.
Seylâb : (F.a.) Sel, su.
Handân : (F.s.) Gülen, neşeli, sevinçli.

b- [Derdimi anlatabilmek için lutfunun eşğine geldim, gözyaşlarım sel oldu, derdimin çaresini ver de sevindir.]

15. *Şalât ile selâm ol hâtem-i peygamberân için
Hudâyâ âl ü şahb u tâbi 'îne eyle sen ihsân*

a- [Hudâyâ! Sen ol hâtem-i peygamberân için salât ile selâm, âl ü sahb ü tâbi 'îne (de) ihsân eyle.]

- Salât* : (A.a.) 1. Namaz 2. Muhammed Peygambere "aleyhissalatü"
"salla'llahü aleyh" diye dua etmek.
Selâm : (A.a.) 1. Barış, rahatlık 2. Son, iyi ve hayırlı olma 3. Tanrı'nın sıfatı olan
fâni olmama, zevalsizlik 4. Tanış 5. Selam.
Hâtem : (A.a.) 1. Mühür, üstünde yazı olan, mühür gibi kullanılan yüzük 2.
Son, en son.

- Peygamberân* : (F.a.) Tanrı tarafından haber getirip insanlara Tanrı buyruklarını haber veren kimseler, peygamberler.
- Hüdâ* : (F.a.) Tanrı.
- Âl* : (A.a.) 1.Evlat, coluk çocuk 2. Sülale , hanedan 3. Muhammed Peygamberin soyu.
- Sahb* : (A.a.) Sahabî. Peygamberi görmüş kimseler.
- Tâbi'în* : (A.a.) Muhammed Peygamberi görmüş olanları görüp onlardan hadis dinlemiş olanlar.
- İhsân* : (A.a.) 1.İyilik etme. 2. Bağış, bağışlama 3. Bağışlanan şey 4. Lütuf, iyilik.

b- [Allah'ım! Sen o en sonuncu peygambere salât ve selâm et, ashâbına , sülâlesine ve tâbi'îne de iyilikler ver.]

16. *Süheylî'nin idüp 'Ayniyye'sin Türki edâlarla
Teberrük terceme yazdum kabûl u 'afv ide Sübhân*

a- [Türkî edâlarla Süheylî'nin 'Ayniyyesin(e) teberrük terceme yazdım; Sübhân (olan Allah) kabûl idüp ve (hatalarını) 'afv ide.]

- Edâ* : (A.a.) 1.Ödemek.2. Yapma, kılma, yerine getirme. 3. Üslup, deyiş, tarz. 4. Soğuk davranış, kurum.
- Teberrük* : (A.a.) Uğur sayma.
- Kabûl* : (A.a.) 1. Alma. 2. Görmeye gelen kişiyi içeri alma. 3. Rızâ olma. 4. Aalıp kullanma. 5. Bir şeye sahip olmak için ikinci söylenen söz.
- Afv* : (A.a.) 1. Affetme, birinin suçunu bağışlama, 2. Özür dileme. 3. Çalışan birinin işine son verme. 4. Zorlamama.
- Sübhân* : (A.a.) Tanrı.

b- [Süheylî'nin Ayniyyesine uğurlu gelsin diye Türkçe bir tercüme yazdım, hatalardan münezzehe olan Allah kabul edip hatalarımı afv etsin.]

17. *Mukaddem şerh yazmışdum bilüp kadr-i celîlin hak
Kuşûrın ide İbn-i Müstakîm'in hayr ile şâdân*

a- [Kadr-i celîlin hak bilüp mukaddem şerh yazmışdım, (umarım) İbn-i Müstakîm'in kusûrın hayr ile şâdân ide.]

- Mukaddem* : (A.s.) 1.Önce olan, önden giden. 2. Zamanca eski olan , önceki. 3.Üstün olan.4. İki yanlı şeyin birincisi.
- Şerh* : (A.a.) 1. Açma, yarma 2. Bir ibare ya da kitabı açıklama.. 3. Açıklama yolunda yazılmış kitap.4. Açık açık anlatma.
- Kadr* : (A.a.) 1. Deger. 2. İtibar, onur. 3. Rütbe. 4. Nicelik, derece.

<i>Celîl</i>	: (A.s.) Büyük, ulu.
<i>Hak</i>	: (A.a.) 1. Doğruluk 2. Doğru, gerçek şey 3. Adalet, insaf 4. Bir kimseye ait şey , alacak 5. Bir iş karşılığı verilen şey 6. Pay.
<i>Kusûr</i>	: (A.a.) 1.Eksiklik. 2. Ayıp, sakatlık. 3. Suç. 4. İhmal, tedbirsizlik. 5. Köşkler.
<i>Hayr</i>	: (A.a.) İyilik, iyi iş, iyi şey 2.Karşılık gözetilmeden yapılan iyilik, yardım 3.(A.s.) Hayırlı, mübârek.
<i>Şâdân</i>	: F.s.) Sevinçli.

b- [Bu kasidenin değerini bildiğim için daha önce bir şerhini de yazmıştım, umarım Allah, Müstakîm-zâde'nin kusurlarını sevince dönüştürür].

II. BÖLÜM

A-MÜSTAKÎM-ZÂDE'NİN KASİDE-İ AYNİYYE ŞERHİ

Müstakîm-zâde, Süheylî'nin Arapça olarak yazdığı Kaside-i Ayniyyesini şerh ederken önce beyitlerin i'râbını vererek mananın tam ve doğru anlaşılmasını temin etmeye çalışmıştır. İfadelerini zaman zaman Âyet ve Hadislerle de kuvvetlendirmiştir. Müstakîm-zâde'nin bu şerhi, eserinde nazmen tercümesinden önce yazılmıştır. Ancak biz ikinci bölümümüzde ele almayı uygun gördük.

Bu bölümümüzde Kaside-i Ayniyyenin Arap ve Türk harfleriyle yazılmış şekilleri birlikte verilmiş olup Müstakîm-zâde'nin beyitleri i'râbı (a) harfiyle, şerhi de (b) harfiyle gösterilmiştir.

١ يا من يرى ما في الضمير ويسم أنت الممد لكل ما يتوق

1- [*Yâ men yerâ mâ fi'd-damîri ve yesme'u Ente'l-mu'iddu li-küllî mâ yütevakka'u*]

a) **İ'râbı** : Hurûf-ı nidâdan يا kelimesi ba'ide nidâ için mevzû' olduğu halde 'isyânı sebebiyle kendini teb'îd-i dergâh-ı mecîd eylemek mülâhazasına sarf olunur. يرى fi'l-i muzârî' gâibdir, murâd ru'yet-i basarîdir. ما mevsûledir, bu makamda ta'mîm olunur. في الضميرde لام istigrâkiyyedir, cümle-i zarfiyye sılası olur. ضميرden murâd kalbdır ki umûrın anda muzmariyyeti sebab-i tesmiyesidir. Bir kuvvettir ki, lahm-ı sanevberîde hâle olan esrârı kâbiledir. Ba'zılar "nefs-i lahm-ı sanevberîdir ki, derûnında hûn-ı siyâh olup sînenin sû-yı yesârında mahlûkdır" dediler. ¹⁹"انزل علي قلبك" kerîmesi ma'nâ-yı evveli te'yîd ider. Bu makamda kalbi tahsîs bi'z-zikr eylemek sultân-ı a'zâ olduğu cihettendir. Cümle-i cesedin salâhı

¹⁹ *Şuarâ* 26/193-194-195: (Ayetin metni bu şekilde değildir) "Onu Râhu'l-emîn (Cebraîl) uyarıcılardan olasin diye apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir."

anın salâhına menûttur. Anınçündür ki, tarîka-i hâcegânda ibtidâ-yı sülûklere müntehâ-yı sâlikân-ı turuk-ı sâire olan kalbtendir. Evvel-i avâhir-i her müntehâ, *يسمع* dahi müstakbel ve mef'ûlü mahzûf olup *يسمع الأقوال كلها* takdîrindedir, cümlesi *yerâ* cümlesine ma'tûf olduğuna işârettir. *انتالمد* mübtedâ ve haber ve cümlesi cevâb-ı nidâdır. *مد* ihzâr ma'nâsına olan *اعداد*ın sîga-ı fâ'ildir ki "هو الأبر" ²⁰ gibi hasr için mu'arraf oldu. Mef'ûl-i mahzûfî mukaddirun li'l-esbâb olur. *لكل* câr-ı mecrûrî . *مد* kelimesine müte'allik. *يتوقع* mebnî li'l-mef'ûl olup nâib-i fâ'ili zamîr müstetir 'âidü'l-mevsûldır, mevsûlün cümlesi *كل* kelimesine muzâfun ileyhdır (Vr.50/a,st.15-Vr.50/b,st.16).

b) **Mahsûl-ı beyt** : Ey cümle zamâir-i erbâb-ı kulûblara münderice olan rumûz-ı muzmarayı bi-nâ olan Rab, basîr u semî'sın, ol Hudâ-yı Kerîmsin ki dâ'iyân-ı 'ibâd-ı muhlisîni husûline muntazırîn (oldukları) cümle murâdâtın esbâbını ihzâr u tehye eylemek ancak sana münhasırdır, demek olur (Vr.50/b,st.16-21).

٢ يا من يرجي للشدائد كلها يا من اليه المشتكى والمنفع

2. [*Yâ men yürcâ li'ş-şedâidi küllihâ* *Yâ men ileyhi'l-müştekâ ve'l-mefze'u*]

a) **İ'râbı** : *يرجي* mübâлага-i bâb-ı tafsîlden 'alâ binâi'l-mef'ûl fî'l-i muzârî'dir. *شدائد* şedîdenin cem'idir ki mevsûf-ı mahzûfın makâmına ikâmet olunmuştur. Takdîri *لبلايا الشدائد* demektir. *كلها* *şedâidin* te'kid-i ma'nevîsi olmak delâletiyle *şedâidde* olan *lâm* istigrâkiyyedir. Zîrâ cem'-ı mahalli bi'l-lâm istigrâkı ifâde ve i'lâm eder. *إليه* hasr için müte'allık üzre mukaddemdir ki "والى الله المشتكى" ²¹ ona delâlet eder. *مشتكى* ve *منفع* ' masdar-ı mîmîlerdir. Cevâb-ı nidâ beyt-i sâinîdir (Vr.51/a,st.1-8).

b) **Meâl-i nazm** : Ey hamele-i revâhîde "ادعوني استجب لكم" ²² kerîmesi mantûkunca melâz u melce'-i 'ibâd-ı dâ'iyân-ı mev'ûdün bi'l-icâbe vü ey iştikâ vü

²⁰ *Kevser* 108/3.

²¹ *Yusuf* 12/86, (Ayetin metni böyle değildir, ancak meâlen şiirdeki bu ifadeyi karşılamaktadır): " (Ya'kub) Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemediğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum, dedi."

²² *Mü'min* 40/60: "Bana dua edin kabul edeyim."

ilticâ ancak kendine hâs olan Rahîm-i bî-niyâbe. ²³“وان يك الله بضر فلا كاشف له.” mefhûm-ı celîli egerçi ‘ibâdına ta‘lîm-i Nebevî vârid olmuştur. Lâkin yine i‘lâm buyurdun ki hazret-i sultânü’s-sâbirîn Eyyûb ‘aleyhi selâmü’l-Mu‘în, Rabbi ²⁴“إني مسني الضر” diyu ilticâ eyleyüp yine bu şekvâsı sâbir olmasına mâni‘ vü münâffî olmadı ki hakkında ²⁵“إننا وجدناه صابرا نعم العبد” buyurdun pes şükrânı ricâ-yı ‘adem-i rızâyı müstelzim olmadı. Belki bâb-ı Hak’da ceza‘ vü feza‘ ²⁶“دعوه بين” eser-i şerîfî delâletiyle ‘adem-i mu‘ârazayı vü münâfât-ı mukâvemeti müş‘ir oldu. ²⁷“فريادك دارونق بازادكريم است” pes ben dahi sana ey Ganî Mevlâ feryâd u niyâz iderem (Vr.51/a,st.8-20).

۲ يامن خزائن رزقه في قول كن امنن فإن الخير عندك اجمع

3. [Yâ men hazâinu rızıkîhî fî kavli kün Ümnün fe-inne’l-hayra ‘indeke ecma’u]

a) **İ‘rabı** : خزائن hazînenin cem‘idir. Zevî kıymet cevâhir ü eşyâ vaz‘ u hıfz olan mahaldir. Mübtedâ olup, rızık lafzına muzâf ve o dahi zamîre muzâfdır ki Rezzâk-ı hakîkiye râci‘dir. Rızık cismânî ve rûhânî ve helâl ve harâm mâ bihi’l-intifâ‘ vü vücûd-ı zî rûhtur. Hilâfen li’l-mu‘tezile. Meselâ elhime vü eşribe vü ‘ulûm vü ma‘ârif gibi zarf-ı müstakar dahi mübtedâyâ haberdir. **قول** kavlinin, **كن** emrine izâfeti beyâniyyedir. امنن en‘im ma’nâsına, **فاء** dahi ta‘lîliyyedir. Kelime-i **والخير** nin ismi, **عندك** haberidir. **اجمع** haberin te’kîd-i ma‘nevîsidir (Vr.51/a, st.21-Vr.51/b,st.8).

b) **Hâsıl-ı ma‘nâ** : Ey mecmû’-ı erzâk-ı ‘ibâd-ı fukarâ kendi emr-i şerîfine menût olan Rezzâk-ı ‘âlem ve Hallâk-ı benî Âdem, sen bizi merzûk eyle ki ²⁸“الخير كله بيدك” meâlince hayır cümlesi senin tasarrufundadır. Bu sebepten muzâyaka-i ma‘âşdan hafâs u teveccüh bi’l-ihlâs idelim (Vr.51/b, st.9-13).

²³ *En‘âm*, 6/17: “Eğer Allah seni bir zarara uğrattırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur.”

²⁴ Bkz. *Enbiyâ*, 21/83: “Başıma bu dert geldi.”

²⁵ Bkz. *Sâd*, 38/44: “Gerçekten biz (Eyyub’u) sabırlı (bir kul) bulmuştuk. O ne iyi kuldu!”

²⁶ “Bırakınız inlesin, yalvarсын” anlamındaki Hadis için bkz.el-Müttekî el-Hindî, *Kenzu’l-‘ummâl*, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 1979, Hadis no: 25156 ve 25201

²⁷ Farsça cümle: “*Muhtâcın yalvarışı cömerdin cömerdliğine göredir*”

²⁸ Âyetin metni bu şekilde değildir. Ancak bkz. *Âl-i İmrân*, 3/26: “*Her türlü iyilik senin elindedir.*”

٤ مالي سوى فقري اليك وسيلة فبالافتقار اليك فقري أدفع

4. [*Mâ lî sivâ fakrî ileyke vesîletün*
Fe-bi'l-iftikâri ileyke fakrî edfe'u]

a) **Î'râbı** : ما , ليس ma'nâsıdır. Lâkin haberin isme takaddümüyle 'amelden mülgâdır. وسيلة muahhar ismidir. ل câr ve mecrûr mukaddem haberidir²⁹. غير فقري edât-ı istisnâ, فقر'a izâfeti sebebiyle takdîran mu'rab ve mansûb غير فقري gibidir. إليك müte'allık, بالافتقار da olan bâ, sebebiyye ve muahhar أدفع ve إليك dahi iftikâra ta'alluk ider. أدفع sîga-i ma'lûm mütekellim vahdedir (Vr.51/b, st.16-Vr.52/a, st.1).

b) **Ma'nâ-yı şî'r** : Mâ bihi'l-ilticâ olacak bana bir vesile yoktur. Ancak sana ihtiyâcım vardır. "Yokluk yola sermâyedir"³⁰ meâlince ol iftikâr u ihtiyâcî kendi ihtiyâc u fakr u zarûretimi def'a vesîle edip anınla def' ederim (Vr.52/a, st.1-4).

٥ ومن الذي أدعوا وهتف باسمه إن كان فضلك عن فقيرك يمنع

5. [*Ve men-illezî ed'û ve ehtifu bi'smihî*
În kâne fazluka 'an fakîrike yümna'u]

a) **Î'râbı** : فمن nüshasına göre cevâb-ı şarta dâhil olmak karînesiyle şart-ı takdîr ve şart-ı mezkûr ile tefsîr ideriz. Zîrâ şarta cezâ takaddüm eylemez, hilâfen li'l-mantıkıyyîn, من ism-i istifhâm-ı inkârî mukaddem haberdır ki sadr-ı kelâm havâssından olmak bâ'is-i takaddüm oldu ve mevsûl muahhar olmak sâir vücûh-ı ihtilâfiyyeden evfakdır. أدعو da'vet maddesinden mütekellim vahde zamîriyle sılâdır. هتف dahi sayha ma'nâsına olan هتفden sîga-i mütekellim olup, bu makamda أنادي demek ve أدعو üzre ma'tûftur. باسمه câr ve mecrûrunun fi'leyn-i mezkûreyne ta'allukında bâb-ı tenâzü'ın tafsîli bu mahalde sedd olundu. إن şartiyye, كان fi'l-i şart-ı ef'âl-i nâkısadan olup فضل onun merfû' ismi , sîga-i

²⁹ Müstakîm-zâde, " ما " nın amelden mülga olduğunu söylemekle birlikte hemen akabinde "ismini" ve "haberini" gösterme yoluna gitmiştir. Bunun bir çelişki olduğunu âcizâne ifade etmek istiyorum.A.Y.

³⁰ Tasavvuf ehline sık sık tekrarlanan bir sözdür.

muzâri' meçhûldür. Nâib-i fâ'ili müstetir, cümlesi mansûbu'l-mahal haberidir. عن فقيرك câr ve mecrûru muahhar يعين ya ta'alluk eder, فضل ve فقير kâflara muzâflardır. Mahall-i niyâzda nefisinden fakîr ile ta'bîr-i makama cedîrdir. Cenâb-ı Hak'dan 'ibâret olan *kâf-ı hitâbe* izâfetleri dahî "وإذ أسألك عبادي"³¹ izâfet-i teşrîfiyye (Vr.52/a,st.14-Vr.52/b,st.10).

b) **Fahvâ-yı şî'r** : Eger yâ Rab fazl u ihsânın ben fakîr müstehakkından memnû' olursa mâ-sivâdan kime niyâz-mend u kimin nâmı yâd eylemekle nâil-i fazl u ihsân olayım ya'nî kimseden istigâse eylemem (Vr.52/b, st.10-14).

٦ حاشي لجودك أن تنقط عاصيا الفضل أخزل والمواهب أوسع

6. [*Hâşâ li-cûdike en tukannita 'âsiyen*
El-fazlu ahzeli ve'l-mevâhibu evsa'u]

a) **İ'râbı** : حاشي yâ-yı resmiyye ile kelime-i istisnâdır. Eger harf olursa لجودك lâm zâide ile mecrûr ve câr u mecrûr mahallen mecrûr olur. Eger fi'l olursa câr u mecrûr ve mensûb bi'l-mahal حاشي'ya ta'alluk. أن masdariyye, تنقط tefe'ulden fi'il, fâ'il muzâri' lafzen mensûb ve عاصيا dahi mef'ûlül olur. "الفضل أخزل" cümlesi üzre ma'tûf bi'l-harfdir. İsm-i tafdillerin mufaddal 'aleyhleri "الفضل أخزل" gibi berâ-yı karîne mahzûf olur (Vr.52/b,st.15-Vr.53/a,st.5).

b) **Müeddâ-yı beyt** : Senin ihsân u keremin ve mevhibelerin ve 'atâyân onları me'yûs eylemekten ekserdir, ... demekdir (Vr.53/a, st. 5-7).

٧ مالي سوى قرعي لبابك حيلة فلان رددت فأني باباً قرع

7. [*Mâ lî sivâ kar'î li-bâbîke hîletün*
Fe-le-in rudidtu fe-eyye bâbin ekra'u]

a) **İ'râbı** : Mısra'-ı evvel i'râbda وسيلة mısra'ı gibidir ki لبابك dahi قرع'ta ta'alluk eder. قرع'dan murâd hükmüne ve rızâsına rucû' u ilticâdır. Hey'et-i mecmû'a-i ma'küleyi hey'et-i mahsûseye teşbîh ile isti'âre-i temsîliyye olmak dahi mümkündür. حيلة havlden olup, kudret ma'nâsınadır. فلان'de lâm kasemîyye, رددت

³¹ **Bakara**, 2/186: "Kullarım sana beni sorduğunda, onlara benim yakın olduğumu söyle."

mebnî li'l-mef'ûl olmak makam-ı ta'zîme elyaktır. طردت dahi nüshadır. Mâ-'adâ-yı mısra' cevâb-ı şarttır. نا dahi cevâbiyye ma'nâda muahhar fi'le dâhildir ki أي lafzı ona mef'ûl-i bihdır ve istifhâm-ı inkârîdir. Vech-i takdîmi sadr-ı kelâm anın havâssından olmasıdır (Vr.53/a, st.10-21).

b) **Meâl-i beyt** :Yâ Rab! Senin bâb-ı keremine ilticâ vü rücû'dan gayri kudretim yoktur. ³²“لا حول ولا قوة الا بك” ve tahkîk 'ala't-tahkîk, eğer senin bâbından matrûd u âsîtân-ı kereminden dûrî-i ma'nevî ile merdûd olursam ya'nî müstecâbü'd-da've vü magfûr olmazsam, benim için hiçbir melâz u me'âz olmak zannında olduğum dergâh-ı diğer nâ-yâbdır (Vr.53/a, st.21-Vr.53/b, st.6).

٨ بالذل قد وافت بابك عالما إن التذل عند بابك ينفع

8. [Bi'z-zülli kad vâfeytü bâbeke 'âlimen
İnne't-tezellüle 'inde bâbike yenfe'u]

a) **İ'râbı** : **Bâ-yı mülâbese** ma'al-mecrûr muahhar fi'l-i mütekellimin fâ'ilinden hâl olur. وافت müvâfâtan fi'l-i mütekellim vahdedir ki اتيان ma'nâsıdır. باب mef'ûl-i bih olur, hazf-i îsâl tasavvur olunup *ilâ bâbike* takdîr olunur. عالما dahi hâl-i müterâdife-i zamîr-i mütekellim olur. إن meksûreten harf-i müşebbeh bi'l-fi'â, التذل ismi, ينفع fi'l fâ'il muzârî' zamîriyle cümle olup, haber-i İn olur, *innenin* dahi cümlesi madde-i 'ilmin mef'ûl-i sânisî makâmındadır. عند kelimesi muahhar fi'lin zarfıdır. باب muzâf-ı ileyhdır. Zamîrden zâhire 'udûl ile bâb tekerrür eylemek berâ-yı ilticâ teberrük ve teveccüh-i tâmmе bâdî veyâhut da temkîn içindir (Vr.53/b, st.9-19).

b) **Hâsıl-ı ma'nâ** : Yâ Rab! Senin bâb-ı 'izzet-meâbına zül ü iftikâr ile ilticâ eyledim. Zîra 'azîzin bâbına zül ile varmak ma'nevî nâfi' vü 'illet-i kılletî dâfi' vü inkisâr-ı derûnî müfid olduğun bilirim ki buyurdun ³³“أنا عند المنكر” (Vr.53/b, st.19-Vr.54/a, st.1).

32 Bkz. *Kehf*, 18/39: (Ayetin metni لا قوة الا بالله “Kuvvet yalnız Allah'ındır” şeklindedir).

Ayrıca Hadislerde “لا حول ولا قوة الا بالله” *Güç ve kuvvet yalnız Allah'ındır* ” şeklindedir.

Bkz. *Buhârî* “Deavât” 51,68; *Müslim* “Zikr” 32,44,46.

33 “Ben gönü kırılmışın yanındayım” anlamındaki Hadis için bkz. El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1408/(1988), I/203.

١ وجمعت متمدي عليك توكلًا وبسطت كني سائلًا أتضرع

9. [*Ve ce 'altü mu 'temedî 'aleyke tevekkülen*
 Ve besattü keffî sâilen etezarra'u]

a) **İ'râbı** : جمعت fi'l-i mütekellim olup, صيرت demektir. معتمد mâ-bihi't-tevekkü' ya'nî müstened demektir ki takdîren mansûb fi'lin mef'ûl-i sâni'si. عليك câr u mecrûru mukadder توكلًا lafzına te'alluk ider ki mezkûr tevekkülen kelimesi onu tefsîr ider. Zîra masdar kendiden mukaddeminde 'âmil olamaz dediler. توكلًا mütevekkilen ma'nâsına fi'lin mef'ûl-i evvel-i muahharıdır. Cümle-i fi'l beyt-i mütekaddimde olan fi'l üzere ma'tûf bi'l-harfidir. كني takdîran mansûb mef'ûlüdür. سائلًا fâ'ilden hâldir. أتضرع muzârî' mütekellim vahde dahi ma'a fâ'ilihî cümlesi hâl-i sâni'ye olur ki mütedarri'an ma'nâsnadır (Vr.54/a,st.9-20).

b) **Ma'nâ-yı nazm** : Yâ Rabb! Tahkîk benim sana tevekkülümü kendime mâ bihi'l-istinâd kıldım ve dahi deryûze-kâr-ı dergâh-ı icâbet-penâhın olup dest-i niyâzımı tazarru' u ihtihâl üzere küşâd eyledim. Beni sıfır-ı yed ircâ'dan sen münezzehsin (Vr.54/a,st.21-Vr.54/b,st.3).

١٠ فبحق من احببته وبمشته واحببت دعوة من به يتشفع

10. [*Fe-bi-hakkı men ahbebtelhû ve be'astehû*
 Ve ahbebt da'vete men bilî yeteşeffe'u]

a) **İ'râbı** : نا cevâbiyye olup, takdîr-i şart böyle ola ki, “Çünkü ben mâ-sivâya ilticâ eylemeyüp, râzık-ı hakîkî yâ Rab sen olduğun bilüp, tevekkül ve tazarru' ile dergâh-ı ma'nevîye el açtım. Pes habîbin hürmetine bana mahrec ü ferec 'atâ eyle.” dese gerektir. با kasemiyye olur. Lâkin medhûlü muksemun bih olmayup, belki hürmet ve bereket murâd olundıkda vârid olan i'tirâz-ı meşhûr mündefi' olur, dediler. حق esmâ-i hüsnâdandır ki sûfiyye-i kirâmın merâtib-i seb'a-i sülûklerinde dâire-i râbî'adır, bunda hakkâniyyet murâd olunur, dediler. من mevsûl olup murâd-ı sultân-ı dest-gîr-i 'ibâd 'aleyhi't-tahâyâ (ilâ yevm-i ...) olur. احببت if'âlden fi'l fâ'il ü mâzî-i muhâtabtır. Zamîr-i muttasıl mef'ûlü olup, mevsûle 'âid olur. Muhabbet-i mahbûb-ı Hudâ 'aleyhi's-salavâtü ve't-tahâyâ eğer min tarafî'l-Mevlâ olursa dünyâda 'ibâdına tevfiik ve hüsn-i sevâba hakîk eylemek murâd olur. Ol müşârun ileyh sultân-ı serîr-ârâ-yı muhabbet salavâtü'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi cenâb-ı şerîflerine 'ibâdın muhabbetleri evâmirine imtisâl ve

nevâhîsinden ictinâbtan 'ibâretdir. İnkıyâd-ı tâm murâd olur. *Ve بعثه* dahi sülâsiden fi'l ve fâ'il ve mâzî muhâtab ve zamîr-i muttasıl mef'ûlü olup cümlesi fi'l-i sâbık üzre ma'tûf bi'l-harfdir. *بعث* irsâl ma'nâsınadır. Pes yine ol sultân-ı her dü-serâ 'aleyhi't-tehâyâ murâd olunur. Zîra itlâkı kelimde ferdü'l-cümle sarf olunmak müte'âraftır. Vech-i ibhâm dahî (.....) dediler. Muhabbet bi'setten fi'l-hakîka dahi mukaddemdir ki "فاحببت أن أعرف فحلت"³⁴ vârid olmuştur. *احببت* dahi ma'nâsına if'âlden muhâtab fi'l ü fâ'il karîbine veyâ ba'idine ma'tûf bi'l-harf olur. *دعوة* mef'ûl mensûbtur ki mevsûle muzâfdır. Mevsûlden murâd sâhib-i teşeffü'dür ki, bu makâmda bu kasîde ile her istişfâ' eden kimesne olur. *بأ* sebebiyye ve muzâri' evvelde vâkı' olan mevsûle 'âid zamîr-i mecrûra ile muahhar fi'le te'alluk eder. *يتشع* tefe'ul bâbından ittihâr ma'nâsına muzâri' ma'lûm ve fâ'il-i müstetiri mevsûle vâsıldır. Cümle-i fi'l, haber-i sıla-i mevsûl-i ahîr olur, cümle-i mevsûl dahi mecrûru'l-mahal muzâf-ı ileyh olur (Vr.54/b,st.5-Vr.55/a,st.18).

b) **Ma'nâ-yı manzûme** : Yâ Rab! Ben senin dergâh-ı ma'nevîne dest-güşâ-yı ricâ olduğum halde vakt-i ilticâmda sen dahi bir bende ki sana du'âsında meb'ûs bi'l-hak olan habîb-i ekreminle istişfâ' eyledikde merhamet-kabûl u rahmete mevsûl eylediğin zât-ı levlâk-simât hürmetine demek olur (Vr.55/a,st.18-Vr.55/b,st.1).

١١ اجعل لنا من كل ضيق مخرجاً والطف بنا يا من اإليه المرجع

11. [*Ûc'al lenâ min külli zaykın mahrecen*
Ve'tuf bi-nâ yâ men ileyhi'l-merci 'u]

a) **Î'râbı** : *اجعل* halk ma'nâsına olan *اجعل* den fi'l ve fâ'il ve emr-i hâzırdir ki ricâ murâddır, cümlesi cevâb-ı kasedir. *لنا* câr ve mecrûru mukadder bir *ضيق* kelimesine te'alluk eder ki mezkûr olan *ضيق* lafzı onu (okunamadı.) olur, *مخرجاً* nasbla fi'le mef'ûl-i bih olur, *من كل* câr ve mecrûr **mahrec** kelimesine te'alluk eder. *ضيق* dan murâd muzâyaka-i dâreyndir, *الطف* dahi *لطف*'dan emr olup, fi'l fâ'ildir ki cümlesi cümle-i inşâiyye mütekaddimeye ma'tûfe bi'l-harfdir, veyâhud nidâ-yı muahhara cevâbtır. *بنا* câr ve mecrûr *الطف* fi'line te'alluk eder, *يا* harf-i nidâ ve *من* mevsûl-i münâdâ olup, *إليه* câr ve mecrûru mukaddem haber, ve *المرجع*

³⁴ El-Aclûnî, a.g.e. II/132: "Bilinmek, tanınmak istedim ve yarattım."

mübtedâ-yı muahhardır, cümlesi sila olur ki mevsûldan murâd, Rabbü'l-'ibâd ve mevsûlü'l-murâdî ta'âlâ 'ani'l-endâd olur (Vr.55/b,st.3-15).

b) **Hâl-i beyit** : Bizim için cümle-i muzâyakât-ı kevneynden tahlîs ile ferah u zarûrât-ı suvariyye vü ma'neviyyeden incâ ile muhric-i halk, ey bir zât-ı pâk u kâil-i "وما رسلناك"³⁵ ki cümle-i erbâb-ı merâmın mevrîd-i merci'ları ol zât-ı pâke, demek olur (Vr.55/b,st.15-18).

١٢ ثم الصلاة على النبي وآله خير الخلايق شافع مشنع

12. [Sümme's-salâtü 'ala'n-Nebiyi ve âlihî Hayri'l-halâyiki şâfi'un müşeffa'un]

a) **Î'râbı** : Münâcâtını salât-ı şerîfe ile itmâm ve bu tarîkile kemâl-i isticâbet ü istirhâm murâd u merâm olur. ثم terâhî-i rütebî için olup, الصلاة mübtedâdır. Ma'bûddan Peygambere salât ta'zîm u **ikrâm** ve 'ibâddan salât bakâ-yı şerî'atı ve kesret-i ümmeti ile **du'â**dır ki yine ümmete râci'dir. النبي kelime-i celflesinde olan ahd için ki karîne-i makâm ile mansûr ve ma'hûd ferd-i ekmel sultân-ı ketîbe-i mürsel 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm el-eşmel, آل mecrûr, en-Nebiyî üzere ma'tûf bi'l-harfidir. Âl kelimesi, صحب mâddesinin mevcûd olmadığı makamda **ehl-i beyt ve sâir ashâba** ta'mîm olunur. خير mecrûran النبي kelimesinden bedeldir, الخلايق dahi mecrûran muzâf-ı ileyh haberdir ki halîkanın cem'idir, hakâyık gibi. Ve لام istiğrâkiyye olup cümle mâ-sivâ murâd olur, شافع raf ile mübtedâ-yı mahzûfe haberdir, شافع tef'ilden sîga-i mef'ûl üzere makbûlü's-şefâ'a ma'nâsınadır, merfû' olup شافع üzere ma'tûfu'l-harfidir (Vr.55/b,st.21-Vr.56/a,st.14).

b) **Mahsal-ı kelâm** : Salât, nâmı hayru'l-enâm u şefî'-i makbûlü's-şefâ'at olan peygamber-i âhiru'z-zamân ve âl u ashâb-ı kâmilân üzere (olsun) (Vr.56/a, st.14-16).

C- BİBLİYOGRAFYA:

EL-ACLÛNÎ, **Keşfü'l-Hafâ**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408.

AKAR,Doç.Dr. Metin, **Su Kasidesi Şerhi**, TDV Yay. 129, Ankara, 1994.

BAĞDADLI İSMÂİL PAŞA, **Hediyetü'l-Arifîn Esmâü'l-müellifîn ve Asâru'l- Musannifîn**, M.E. Basımevi, İstanbul, 1955.

³⁵ *Enbiyâ 21/107* : " Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." ; *Ayrıca bkz. İsrâ 17/105, Fûrkân 25/56, Sebe' 34/28.*

- BUHÂRÎ, **Sahîhu Ebî Abdillâh el-Buhârî**, Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, H.1401/M.1981.
- ÇAVUŞOĞLU, Prof.Dr. Mehmed, "**Kaside**", *Türk Dili*, TDK. Yay., S.415-416-417, 1986,s.17-77.
- DAĞLI, Yücel- ÜÇER, Cumhur, **Tarih Çevirme Kılavuzu**, TTK Yay., Ankara, 1997.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğuş Mat., Ankara,1970.
- EBU DAVUD, **Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi** (Hzr.Necati Yeniel, HüseyinKayapınar), Şamil Yay., İstanbul, 1991.
- EL-İBŞİHÎ, Şihâbüddin Ahmed, **Kitâbü'l-Müstatrafi fi Külli Fennin Müstazraf**, (Taşbaskı).
- KÂTİP ÇELEBÎ, **Keşfü'z-zünûn 'an Esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn**, Vekâletü'l maarif Mat., 1941.
- MUHAMMED FUAD Abdü'l-bâkî, **El-Mu'cemü'l-Müfehres li-elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm**, Kahire, 1983.
- MÜSLİM, **Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi** (Hzr. Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat,1980.
- MÜSTAKİM-ZÂDE Süleyman Sadeddin, **Mecelletü'n-Nisâb Fi'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb**, Süleymaniye Ktp.Halet Efendi Bl. No: 628.
- MÜTTEKÎ el-Hindî , **Kenzu'l-'ummâl**, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1979.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1983.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Mat., Dersaadet, 1317.
- WENSINCK, A.,J.,**Concordance Et Indices De La Tradition Musulmane**, Leiden,1936.
- YENİTERZİ, Doç.Dr.Emine: "**Metin Şerhiyle İlgili Görüşler**", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Konya), Sayı:5*
- YILMAZ,Ahmet : **Müstakim-zâde Süleyman Sadettin,Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nisâbı**, A.Ü.Sosyal Bilimler Enst.Ankara 1991 (Basılmamış Doktora Tezi).